

FRANSANIN ATƏT-İN MİNSK QUPUNUN HƏMSƏDRİ KİMİ FƏALİYYƏTİ (1997-2003)

Səlimə Quliyeva
Bakı Dövlət Universiteti
quliyeva_salima@mail.ru

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası, Fransa Respublikası, ATƏT-in Minsk qrupu, Lissabon sammiti, münaqişə

1997-2003-cü illərdə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələrindən biri olan Fransa Respublikasının siyasətinin araşdırılması elmi-siyasi aktuallıq və mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Araşdırmalar əsasında Fransa Respublikasının Minsk qrupunun həmsədrələrindən biri kimi beynəlxalq aləmdə mühüm çəkiyə malik olan ATƏT kimi təşkilatın qərarlarının qəbul edilməsində, həmin qərarların həyata keçirilməsində, regionda sülhün bərqərar edilməsi və təhlükəsizliyin təmin edilməsində tutduğu mövqe beynəlxalq birlik tərəfindən qəbul edilmiş prinsiplərə uyğun olmamışdır. Həmsədr olaraq bitərəflik mövqeyi nümayiş etdirməsi lazım gəlsə də, Fransanın tərəfinin addımları ədalətli olmamışdır. Belə mövqe ərazilərinin işğalının davam etdirilməsində Ermənistanı şirnikləndirmişdir. Fransa Respublikasının Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə münasibətdə siyasətinin səbəblərini və məqsədlərini dərinlən tədqiq etmək aktualdır.

ФРАНЦИЯ КАК СОПРЕДСЕДАТЕЛЬ МИНСКОЙ ГРУППЫ ОБСЕ (1997-2003)

Салима Гулиева

Ключевые слова: Азербайджанская Республика, Французская Республика, Минская группа ОБСЕ, Лиссабонский саммит, конфликт

Изучение политики Французской Республики, одной из стран-сопредседателей Минской группы ОБСЕ в 1997-2003 годах, имеет научную и политическую актуальность и важность. На основе проведенного исследования позиция Французской Республики, как одного из сопредседателей Минской группы, в принятии решений такой организации, как ОБСЕ, имеющей значительный вес в международном сообществе, в реализации этих решений, и в установлении мира и обеспечении безопасности в регионе, не соответствовало принципам, принятым международным сообществом. Хотя было необходимо

продемонстрировать нейтральную позицию как сопредседателя, шаги, предпринятые французской стороной, были несправедливыми. Такая позиция подтолкнула Армению к продолжению оккупации своих территорий. Представляется целесообразным глубоко рассмотреть причины и цели политики Французской Республики в отношении нагорно-карабахского конфликта.

FRANCE'S ACTIVITY AS CO-CHAIR OF THE OSCE MINSK GROUP (1997-2003)

Salima Guliyeva

Keywords: Republic of Azerbaijan, Republic of France, OSCE Minsk Group, Lisbon Summit, conflict

The study of the policy of the Republic of France, one of the co-chair countries of the OSCE Minsk Group in 1997-2003, is of scientific and political relevance and importance. Based on the research, the position of the Republic of France, as one of the co-chair countries of the Minsk Group, in adopting decisions of an organization such as the OSCE, which has significant weight in the international community, in implementing those decisions, in establishing peace and ensuring security in the region, did not comply with the principles adopted by the international community. Although it was necessary to demonstrate a neutral position as a co-chair, the steps of the French side were not fair. Such a position tempted Armenia to continue the occupation of its territories. It is relevant to deeply study the reasons and goals of the policy of the Republic of France in relation to the Nagorno-Karabakh conflict.

XX əsrin 90-cı illərində yaranmış Qarabağ münaqişəsi yarandığı döndəmdən dünya ölkələrinin diqqətini cəlb etmiş və münaqişənin həlli istiqamətində müəyyən səylər göstərilmişdi. Atılmış mühüm addımlardan biri ATƏT-in Minsk qrupunun yaradılmasıdır. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi istiqamətində ATƏT-in prinsipləri əsas götürülmüşdür. 1992-ci il 24 martında Helsinkidə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin danışıqlar yolu ilə həlli məqsədilə görüş keçirilmiş və müzakirələr aparılmışdır. Nəticədə Minsk konfransının çağırılması qərara alınmışdır. 1994-cü il dekabrında Minsk qurumunun yaradılması və idarə edilməsi məsələsində həmsədrlik institutu təsis olundu ki, bu quruma əvvəlcə Finlandiya və Rusiya, 1995–1996-cı illər dövründə İsveç və Rusiya rəhbərlik etmişdir. 1 yanvar 1997-ci ildən başlayaraq ATƏT-in Minsk Prosesinə ABŞ, Rusiya və Fransa həmsədr olaraq başçılıq etməyə başlamışdılar. Fransa Respublikası mövcud olan Dağlıq Qarabağ

münaqişəsinin tənzimlənməsində və həllində mühüm rol oynamağa çalışırdı. Fransa Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli istiqamətdə fəallığını artırmış və belə bir fəallıq səbəbsiz deyildi. Fransanın Minsk qrupunun həmsədr olmaqla Azərbaycanda öz iqtisadi maraqlarını təmin edə bilirdi. 1996-cı il iyunun 4-də Fransanın “Elf-Agiten” neft şirkəti ilə “Şahdəniz” beynəlxalq müqaviləsi imzalamış və bu kontrakt əsasında Fransa tərəfi 10 faizlik pay əldə etmişdi. Fransa hökuməti Azərbaycan qoyduğu kapitalı qorumaq və davamlı təmin etmək məqsədilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılması qarşıya qoyulmuş əsas məqsədə çevrilir. Bölgədə sabitliyin bərqərar edilməsi iqtisadi cəhətdən Fransanın maraqlarını müdafiə etmiş olurdu. Başı həmişə Balkan yarımadasında proseslərə qarışan Fransa artıq bölgədəki neft “oyunların”ın əhəmiyyətini başa düşürdü [13, s.28]. Fransanın Minsk qrupunda rolunu artırmaq və həmsədr olmaq istəyi müəyyən danışıqlarda müzakirə predmeti oldu. Açıq bəyan edilməsə də, Fransanın Minsk qrupunun daha fəal üzvünə, dolayısı ilə həmsədrinə çevrilmək niyyəti xarici işlər naziri Erve de Şaretin 1996-cı il oktyabrın 11-də Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı üzə çıxdı [11, s. 126]. Erve de Şarett ölkəsinin öz fəaliyyətini gücləndirərək Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə kömək göstərmək məramında olduğunu bəyan etdi [19]. ATƏT-in sədri Flavio Kotti 1996-cı ilin dekabrında rəsmi olaraq Fransanın Minsk qrupunun həmsədrliyinə namizədliyini təşkilatın Lissabon sammitində ifadə etsə də, bu təklif zirvə toplantısında anlaşılmazlıq yaratmış və Azərbaycan tərəfi Fransanın ikinci həmsədr kimi namizədliyini müdafiə etmədi. Çünki Lissabon sammitindən əvvəl Rusiyadan sonra ABŞ-ın ikinci həmsədrliyə öz namizədliyini irəli sürmüş və bu tərəflərlə razılaşdırılmışdı. Fransanın siyasi müstəvidə irəli sürdüyü təklif ciddi mübahisələrə səbəb olmuşdu, bu anlaşılmazlıqdan irəli gələrək ikinci həmsədr məsələsi həll olunmamış qaldı. Buna baxmayaraq, zirvə toplantısında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair digər müzakirələrdə Fransa hökumət nümayəndələri yaxından iştirak etdi və ATƏT sədrinin bəyanatını müdafiə etdi. Ermənistandan başqa, ATƏT-in qalan 53 üzvü tərəfindən dəstəklənən təşkilat sədrinin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair bəyanatı Azərbaycan və Ermənistanın ərazi bütövlüyünü, Dağlıq Qarabağ Azərbaycan sərhədləri daxilində mümkün geniş muxtariyyət və regionun erməni və azərbaycanlı əhalisinin təhlükəsizliyinə təminat verilməsini nəzərdə tuturdu [13, s.29]. ATƏT-in 1996-cı il dekabr ayının 2-dən 4-dək keçirilən Lissabon zirvə görüşündən [18] sonra Minsk qrupunun həmsədrlik institutunda dəyişiklik baş verdi. 1992-ci ildən 1996-cı ilə qədərki dövrdə Minsk qrupuna İtaliya (1992-1993), İsveç (1994), Rusiya və Finlandiya (1995-1996) sədrlik etmişdilər [15]. Minsk qrupunun dövrü sədrlik institutu 1994-cü il dekabrın 5-6-da ATƏT-in Budapeşt həmsədrlik institutu ilə əvəz edilməsi qərara alındı. Minsk qrupunda həmsədrlik Rusiya və İsveç ilə başlasa da, sonradan İsveç Finlandiya ilə əvəz edilmişdi. Minsk qrupunun həmsədrliyinin dəyişməsi

Lissabon zirvə toplantısından sonra dəyişərək həmsədrlik institutu mərhələli olaraq üç ölkənin daimi həmsədrliyi şəklində müəyyənləşdi. 1996-cı il dekabrın 30-da Finlandiya nümayəndəsinin əvəzinə Fransa Respublikasının təmsilçisi həmsədr təyin edildi. ABŞ isə həmsədr ölkə olaraq Minsk qrupunun işinə 1997-ci il fevralın 14-də qoşuldu [17]. Fransanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə daha yaxından cəlb olunmaq məsələsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1997-ci il yanvarın 13-15-də bu ölkəyə ikinci rəsmi səfəri zamanı geniş müzakirə olundu. Prezident Jak Şirak bəyan etdi ki, Fransa ona dost olan iki ölkə arasındakı münaqişəni həll etməyə hazırdır. Lakin Prezident Heydər Əliyev vurğuladı: “Minsk qrupu yaranandan bu yana Fransa onun üzvü olsa da, bu dosyeyə heç vaxt dərinlən maraq göstərməyib” [16]. Fransanın həmsədrliyinə gəlincə, Azərbaycan tərəfi bildirdi ki, “Fransanın bu gün ifa etdiyi yeni arzuya biz hörmətlə yanaşıırıq. Lakin biz artıq Minsk qrupunun həmsədrliyi üçün amerikalı Strob Telbotun namizədliyinə razılıq vermişik” [5 s.181]. Doğrudan da, həmsədrliyə başqa bir ölkənin də namizədliyini vermək qeyri- mümkün idi. Nəinki etika qaydaları, həm də həmsədrliyin ikili olması buna heç cür imkan vermirdi. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri F.Kotti Minsk qrupu üzvlərinin, xüsusən də Azərbaycanın razılığını almadan Fransanın namizədliyini irəli sürmüşdü. Əslində isə münaqişə tərəflərindən biri razılıq verməsəydi, bu məsələ həll oluna bilməzdi. 1997-ci ilin fevral ayına qədər ikinci həmsədr məsələsi mübahisə obyektı olaraq qaldı. Fransa və ABŞ bu yerə iddia etdikləri üçün onlardan heç biri öz namizədliyini geri götürmək istəmirdi. Artıq ikinci həmsədr vəzifəsinin Minsk qrupunun başqa zəif üzv dövlətlərindən birinə verilmək ehtimalı yaranmışdı. Çünki artıq qrupun nüfuzlu üzvlərindən – İtaliya öz missiyasını başa vurmuş, Almanıyanın namizədliyi geri atılmış, Türkiyə isə namizədliyini irəli sürməmişdi. Ona görə də Rusiyanın Minsk qrupu həmsədrliyində öz iradəsini təyin olunacaq zəif bir dövlətə qəbul etdirməməsi üçün üç həmsədr mexanizmi yaratmaq, Fransa və ABŞ-ın namizədliklərini saxlamaq qərara alındı. Beləliklə, Ermənistan-Azərbaycan arasındakı münaqişəni nizamlamaq məqsədi ilə yaradılan Minsk qrupunun həmsədrələrindən biri olan Fransanı Jak Blo təmsil etmişdir. Ondan sonra Fransanı bu qurumda Jorj Vojye, Jan Jak Qalyard, Filip de Sürmen, Anri Jakole, Bernar Fasye, Jak For, Pyer Andriyö, Stefan Viskonti təmsil etmişdilər. 1997-ci ilin aprel ayından başlayaraq isə Minsk qrupu daxilində danışıqlar münaqişə zonasına səfərlər etmək formasında davam etdirilmişdir. Həmsədrlər Qarabağdakı münaqişənin həlli üçün iki hissəli paket təqdim etmələrinə baxmayaraq istənilən nəticə əldə edilmir. Buna əsasən hər iki tərəf mübahisəli məsələləri danışıqlar yolu ilə masa arxasında həll etməli idilər. Eləcədə hər iki tərəf silahlı münaqişəni durdurmalı Dağlıq Qarabağın status məsələsində kompromisə gəlməli idilər. Əslində Cənubi Qafqazdakı bu münaqişənin tezliklə sülh yolu ilə həllində həmsədrlər özləri də maraqlı idilər. Belə ki, 1997-ci il

iyun ayının 20-də ABŞ prezidenti Bill Klinton, RF-nın prezidenti Boris Yeltsin və Fransanın prezidenti Jak Şirakin iştirakı ilə Denverdə keçirilən böyük səkkizlərin toplantısında bəyanat imzalanmışdır [12, s.241-242]. Bəyanatda hər üç ölkənin prezidentləri münaqişənin tezliklə sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarı olduqlarını qeyd etmişdilər. Ümumiyyətlə, münaqişənin uzanmasının tərəfdarı olmadıqlarını və bunun regionun həm iqtisadiyyatına, həm də ictimai inkişafına müsbət təsir göstərməməsindən narahat olduqlarını da bildirmişdilər. Buna görə də Azərbaycan və Ermənistan tərəfindən müntəzəm danışıqlar aparmasını tövsiyə edirdilər. Bununla yanaşı, onlar Minsk qrupunun münaqişənin həlli barədə təklif etdikləri iki hissəli paketi bəyəndiklərini də qeyd edirdilər. Elə həmin ilin iyul ayının 18-də Minsk qrupunun həmsədrləri münaqişənin həll istiqamətində tərəflər arasında danışıqlar başlatmışdılar. Azərbaycan tərəfi Minsk qrupunun təklifi ilə razılaşsa da, Ermənistan bu təklifdən tamamilə imtina etmişdi. Bununla münaqişənin həll üçün atılan ilk ciddi addım nəticəsiz oldu. 1997-ci il sentyabr ayının 19-23-də monitorinqin keçirilməsi məqsədilə həmsədrlər yenidən münaqişə zonasına gəlirlər. Onların fikrincə, münaqişənin həlli mərhələlərlə həyata keçirilməli idi. Birinci mərhələdə altı rayon işğaldan azad olunmalı, ATƏT-in sülh yaratma əməliyyatı başlamalı, məcburi köçkünlər adı çəkilən rayonlara geri qaytarılmalı və kommunikasiya xəttlərinin bərpası həyata keçirilməli idi. İkinci mərhələdə isə Laçın və Şuşa, həmçinin Dağlıq Qarabağın status məsələsi həll olunmalı idi. Bu qeyd olunan məsələlər həllini tapdıqdan sonra Minsk qrupunun yekun konfransı çağırılmalı idi. Həmsədrlər sentyabrın 19-23-də bölgəyə növbəti səfərləri zamanı ilk mərhələdə 6 rayonun (Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan) işğaldan azad olunmasını, ATƏT-in sülhyaratma əməliyyatlarının başlanmasını, məcburi köçkünlərin azad olunmuş ərazilərə qayıtmasını və münaqişə bölgəsində əsas kommunikasiya vasitələrinin bərpasını, ikinci mərhələdə isə Laçın və Şuşa məsələlərinin həllini, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinin statusunun əsas prinsiplərinin qəbul olunmasını və nəticədə ATƏT-in Minsk konfransının çağırılmasını nəzərdə tutan mərhələli həlli təklif etdilər [16]. 1997-ci ilin oktyabr ayında Avropa Şurasına üzv olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Strasburqda keçirilən ikinci zirvə görüşündə [14] Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri Fransa Prezidenti Jak Şirakin ayrılma görüşündə görüşdülər. Münaqişənin həllinə dair Prezident Jak Şirakin mövqeyi belə idi: "Münaqişəyə sülh yolu ilə son qoyulması ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplər əsasında həllini tapa bilər. Münaqişənin həmin prinsiplər əsasında aradan qaldırılması üçün biz əlimizdən gələni edəcəyik. Bu məsələdə Fransanın mövqeyi dəyişməzdir" [6, s.317]. Rusiya Federasiyasının Prezidenti Boris Yeltsin, ABŞ Prezidenti Bill Klinton, Fransa Respublikasının Prezidenti Jak Şirakin Denverdə 1997-ci il noyabrın 20-də Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair bəyanat verdilər. 1998-ci il noyabrın 9-da

Azərbaycana səfər edən Minsk qrupunun həmsədrləri Jorj Vojye (Fransa), Yuri Yukalov (Rusiya) və Donald Kayzeri (ABŞ) Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevlə görüşdə ümumi dövlət konsepsiyasına əsaslanan təklifi irəli sürdülər. Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə zidd olan bu təklifə görə, Dağlıq Qarabağ bölgəsinə respublika formasında dövlət və ərazi vahidi statusu verilməli və o, Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədləri çərçivəsində Azərbaycan ilə birlikdə ümumi dövlət təşkil etməli idi. Azərbaycan dövləti Ermənistanın bilavasitə hərbi təcavüzü nəticəsində yaradılmış qondarma qurum ilə “ümumi dövlət” yarada bilməzdi. Ona görə də həmin təklifi qətiyyətlə rədd etdi. Bundan sonra Fransanın daxil olduğu Minsk prosesi çıxılmaz vəziyyətə düşdü. Beləliklə, 1997-1998-ci illər ərzində münaqişənin həllinə dair Minsk qrupunun həmsədrlərinin üç təklifi paket, mərhələli və ümumdövlət təklifləri reallaşdırılmadı [2, s.70]. 1999-cu ilin aprel ayının 20-də AR-nın prezidenti Heydər Əliyev Fransanın prezidenti Jak Şiraka göndərdiyi məktubda Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin həll olunmasında BMT və ATƏT-in, həmçinin Minsk qrupunun önə sürdüyü təkliflər haqqında məlumat vermişdir. Eləcə də məktubda Azərbaycanın bunlara münasibəti də öz əksini tapmışdır. Heydər Əliyev həmsədrlərin “ümumi dövlət” prinsipi təklifini tənqid etdi, bu ideyanın ATƏT-in iki sammitinin təsdiq etdiyi qərarlardan və əvvəlki mövqedən eri çəkilməkdən başqa bir şey olmadığı, əslində Dağlıq Qarabağı respublika formasında dövlət ərazi qurumu kimi ayırdığını, ona uydurma “ümumi dövlət” çərçivəsində Azərbaycan ilə bərabər status verdiyini yazdı. Məktubda Rusiya Federasiyasının Ermənistan Respublikasını ciddi-cəhdlə silahlandırmaqda davam etməsi, Ermənistana qanunsuz yollarla 1 milyard ABŞ dolları dəyərində silahlar verməsinin, MİQ-29 təyyarələrinin və S-300 raketlərinin göndərilməsinin tənzimləmə prosesinə ciddi ziyan vurduğu qeyd edildi. Azərbaycan rəhbəri münaqişənin həlli üçün həmsədrlərdən qətiyyət göstərilməsini xahiş edirdi. Prezident Heydər Əliyevin Jak Şiraka məktubunda yazılırdı: “Bunları nəzərə alaraq, hörmətli cənab prezident, mən Sizə həm də ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olduğunuza görə müraciət edirəm və təkidlə xahiş edirəm ki, gətdikcə zanan, Avropada sülh və sabitlik üçün ciddi təhlükə mənbəyi olan bu münaqişənin Lissabon sammitinin prinsiplərini həyata keçirərək tezliklə aradan qaldırılması üçün şəxsi fəaliyyətinizi, habelə ölkənizin xarici siyasət idarəsinin işini gücləndirəsiniz” [8 s.25-28]. Bu müraciətlə ümid olunurdu ki, münaqişənin sülh yolu ilə həllində Fransanın mövqeyi dəyişəcək. Lakin, bu ümid olunan kimi olmadı. Minsk qrupunun həmsədrlərinin təklif etdikləri iki hissəli həll yolunun puça çıxması ilə həmsədrlər danışıqların formatını dəyişməyə çalışırdılar. Belə ki, 1999-cu ilin iyulun 16-da Fransanın Leman gölü sahilindəki Le Grand Saugy iqamətgahında keçirilən görüşdə də heç bir nəticə əldə edilmədi [12, s.252]. Həmsədrlər belə hesab edirlər ki, Azərbaycan və Ermənistan hansısa bir razılığa

gəlsə idilər, Minsk qrupu da onu qəbul edərdi. Lakin, bu mümkün deyildi. İşğalçı Ermənistan Azərbaycan ərazisindən çıxmaq fikrində deyildi. ATƏT-in İstanbul zirvə toplantısı ərəfəsində, 1999-cü ilin noyabr ayının 9-da Minsk qrupunun Fransalı yeni həmsədr Jan Jak Qayyard Azərbaycana səfər etmişdi. Həmsədr qəbul edən AR-nın prezidenti Heydər Əliyev qurumdan ümumi narazılığını bildirdi [9 s.56-62]. 1999-cü ilin noyabrın 18-19-da İstanbulda ATƏT-in zirvə konfransında AR-ın Prezidenti Heydər Əliyev Fransa Prezidenti Jak Şirak görüşərək münaqişənin nizamlanması haqqında müzakirələr aparmışdılar. Heydər Əliyev Fransadan bu mövzuda söylərini artırmasını istəmişdi. Fransa Minsk qrupunun həmsədr kimi münaqişənin həll olunmasında söylərini artıracağını bildirsə də, irəliləyiş olmamışdı.

Beləliklə, 1999-cu il dekabrın 14-də Minsk qrupunun həmsədrləri və BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığının, BMT inkişaf proqramının, Beynəlxalq Valyuta Fondunun, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının nümayəndələrindən ibarət bir qrup Bakıya səfər etmişdi. AR-nın Prezidenti Heydər Əliyev ilə aparılan müzakirələr zamanı Jan Jak Qayyard bildirmişdi ki, həmsədrlər münaqişənin həlli istiqamətində irəliləyiş əldə olunması üçün Azərbaycan və Ermənistanın birbaşa görüşlərinin vacibliyini bildirirdilər [10 s.5-20]. 2001-ci il yanvarın 26-da Fransa Respublikasının Prezidenti Jak Şirak, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev və Ermənistan prezidenti Robert Koçaryan arasında görüş oldu [4, s.125]. Ölkə başçıları münaqişə tərəfləri arasında birbaşa dialoqun davam etdirilməsinin vacibliyini vurğuladılar, Minsk qrupunun söylərinə tərəfdar çıxdılar [4, s.211-218]. Lakin Ermənistan danışıqlara tərəfdar olmaqla prosesi uzatmaq və işğalı “oldu-bitdi” kimi qələmə verməyə çalışırdı. Prezident Jak Şirak Prezident Heydər Əliyev və Prezident Robert Koçaryanın yeni görüşünün keçirilməsi təşəbbüsünü irəli sürdü. Azərbaycan Prezidenti Minsk qrupu formatında münaqişənin həlli yollarını müzakirə etmək məqsədilə Prezident Jak Şirakın dəvətinə əsasən 2001-ci il martın 4-6-da Parisə işgüzar səfər etdi [4, s.211-218]. Övvəlcə prezidentlər Heydər Əliyev və Robert Koçaryan təkbətək görüşdülər. Fransa Prezidentinin iştirakı ilə üçtərəfli görüş keçirildi [4, s.219-220]. Dövlət başçıları Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında birbaşa görüşlərin keçirilməsinin vacib olduğunu bir daha vurğuladılar [13, c.125]. Müzakirələr başa çatdıqdan sonra isə Prezident Jak Şirak danışıqların “dostcasına və səmimi” keçdiyini bildirdi. Qeyd etdi ki, tərəflər münaqişəni həll etməkdə maraqlıdırlar. Belə bir ifadə işlətdi ki, 2001-ci ilin sonuna qədər problemin sülh yolu ilə həlli mümkündür [1]. Təkcə Fransa Respublikasının Prezidenti deyil, bütün həmsədrlər bildirirdilər ki, əgər Ermənistan və Azərbaycan danışıqlar nəticəsində eyni fikrə gələ bilsəydi münaqişə həll oluna bilərdi. Ancaq Azərbaycan və Ermənistanın ortaq fikrə gəlməsi mümkün deyildi. Çünki Ermənistan Dağlıq Qarabağ regionunu Azərbaycanın tərkib hissəsi kimi qəbul

etmir, işğal etdiyi torpaqlardan çıxmırdı. Belə olduqda hansı kompromisdən, razılaşmadan söhbət gedə bilərdi? O cümlədən, həmsədrlərin tərəfləri dil tapmağa səsləmələri, daha çox Azərbaycanı güzəştə vadar etmək məqsədi daşıyırdı. Ona görə də münaqişə öz ədalətli həllini tapmırdı. 2001-ci il aprel ayının 3-də ABŞ-ın Florida ştatının Ki Vest şəhərində Ermənistan-Azərbaycan arasındakı münaqişənin həlli istiqamətində müzakirələr aparılmışdır. Danışqlar prosesində ABŞ dövlət katibi Kolin Pauell, prezidentlər Heydər Əliyev, Robert Koçaryan və Minsk qrupunun həmsədrləri Keri Kavano, Jan Jak Qayyard, Nikolay Qribov və Minsk qrupunun həmsədri, RF-nın xarici işlər nazirinin birinci müavini Vyacheslav Trubnikov olmuşdur [4, s.358-359]. Azərbaycan və Ermənistan arasında ərazi mübadiləsi təklifi reallaşdırılmadı. Bu təklifə görə, Azərbaycan Dağlıq Qarabağı Ermənistana vermək müqabilində Zəngəzurda ərazi alır və Naxçıvanla birbaşa ərazi bağlantısı əldə edirdi. Aprelin 5- də Prezident Heydər Əliyev ilə görüşdə də Fransadan olan həmsədr Jan Jak Qayyard ölkəsinin münaqişənin həllindən ötrü səylərini artıracağını qeyd etdi [4, s.359-365]. Lakin bu görüşdə nəticəsiz başa çatdı. Minsk qrupunun həmsədrləri 2002-ci ilin mart ayında bölgəyə səfərləri zamanı görüşlərin Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin xüsusi nümayəndələri səviyyəsində davam etdirilməsi təklifini irəli sürdülər. Təklif hər iki ölkə başçısı tərəfindən qəbul olunsay da, ilk görüşün Praqada keçirilməsi razılaşdırıldı. Lakin Praqa görüşü uğursuzluqla nəticələndi. Ümumiyyətlə, Minsk qrupu 1997-2003-cü illərdə fəaliyyətinin uğursuzluqla nəticələnməsinin başlıca səbəbi bir tərəfdən Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqeyi idisə, digər tərəfdən isə münaqişənin sülh və sabitlik yolu ilə həll olunmasında həmsədrlərin, o cümlədən Fransanın ikili standartlardan çıxış etməsi idi. Buna görə də Minsk qrupunun həmsədri kimi Fransa Respublikasının fəaliyyətində fəallıq diqqəti cəlb etsə də, bütövlükdə konstruktiv olmamış, münaqişəni dondurmağa xidmət etmişdir. Nəticədə, Minsk qrupunun həmsədr ölkəsi olan Fransanın fəaliyyəti tədqiq edilən illərdə münaqişənin ədalətli həllinə gətirib çıxarmadı. 2020-ci ilin sentyabr-noyabr aylarında baş verən 44 günlük müharibədə Azərbaycan işğalçı Ermənistan üzərində qələbə qazandı, ərazilərini işğaldan azad etdi. Hərbi əməliyyatlar aparılan günlərdə Fransa həmsədrlik mandatına zidd mövqe nümayiş etdirdi. Eyni zamanda, heç bir faktı söyləmədən, uydurma xəbərlərə əsaslanaraq Azərbaycana xarici ölkələrdən müdli döyüşçülər gətirməsi barədə böhtan atdı. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin faktların verilməsinə dair tələbləri qarşısında bir söz söyləyə bilmədi. Fransa müharibədən sonra hər vəchlə özünün əvvəlki təsir imkanlarını qaytarmağa, Ermənistan üçün əlverişli vəziyyət yaratmağa, gözdən düşürmüş Minsk qrupunun səmərəsiz fəaliyyətini yenidən canlandırmağa çalışırdı. AR Prezidenti İlham Əliyev Fransa Senatının Dağlıq Qarabağla əlaqədar verdiyi bəyənətləri pisləyərək bunun münaqişənin həlli üçün bir problem olacağını bildirdi.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Fransaya işgüzar səfəri başa çatdı // Azərbaycan, 2001, 07 mart, 1 s.
2. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991-2016): (məqalələr toplusu). – Bakı, Poliart MMC, 2017, 904 s.
3. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. 2001. I hissə, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Bakı, Qolias Nəşriyyat Evi MMC, 2010, 1124 s.
4. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. 2001. II hissə, Bakı, Qolias Nəşriyyat Evi MMC, 2010, 384 s.
5. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir: 46 cildə VIII cild, Bakı, Azərnəşr, 1998, 488 s.
6. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir: 46 cildə XII cild, Bakı, Azərnəşr, 2004, 432 s.
7. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir: 46 cildə XVIII cild, Bakı, Azərnəşr, 2006, 552 s.
8. Əliyev, H. Müstəqilliyimiz əbədidir: 46 cildə XX cild, Bakı, Azərnəşr, 2007, 536 s.
9. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir: 46 cildə XXIII cild, Bakı, Azərnəşr, 2007, 480 s.
10. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir: 46 cildə XXIV cild, Bakı, Azərnəşr, 2008, 504 s.
11. Qasımlı M.C. Azərbaycanın xarici siyasəti (1991-2003): II cildə I cild, Bakı, Mütərcim, 2015, 648 s.
12. Qocayev (Eyvazlı) A. Müasir–Azərbaycan Fransa münasibətləri, Bakı, Şuşa, 1999, 64 s.
13. От Майендорфа до Астаны: принципиальные аспекты армяно-азербайджанского нагорно-карабахского конфликта / Под ред. Г.М.Алексеева (доктор исторических наук, профессор МГУ им. М.В.Ломоносова), Москва: Информационно-аналитический центр по изучению постсоветского пространства, 2010, 552 с.
14. <https://70.coe.int/1997-second-council-of-europe-summit-fr.html>. – Paris, – 1997.
15. https://republic.preslib.az/az_a75.html.
16. <https://sia.az/az/news/politics/937930.html>. – Bakı.
17. https://www.lorientlejour.com/article/225535/Mediation_francaise_pour_regler_la_crise_du_Nagorny_Karabakh.html. Paris, 1998
18. https://www.osce.org/event/summit_1996.
19. <https://www.osce.org/mg>.